**ЧУЯН С.О.**
*(Запорізький нац. ун-т)*

# ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРЕХІДНИХ ДІЄСЛІВ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ АНТРОПОЦЕНТРИЧНОСТІ ТЕСТІВ ПЕРІОДИЧНОГО ДРУКУ

Антропоцентричність є однією з ключових текстових категорій, яка грунтується на тому, що в центрі тексту знаходиться людина, її індивідуальна свідомість. Як підкреслює Н.Д. Арутюнова, людина в тексті різнойменна, як і ті ролі, які вона грає в житті [Арутюнова 1988, с. 325].

Попри термінологічну невизначеність – персональність [Тураева 1986, с. 92], антропоцентричність [Селиванова 2002, с. 228], персональна сітка [Ноздрина 1997] – теоретики тексту єдині в тому, що антропоцентри вибудовують лінеарну послідовність, або ланцюжки переозначення осіб, про яких йдеться в тексті. Природно передбачити, що перехідність англійського дієслова впливає на включення антропоцентрів і дозволяє прослідкувати їх розгортання в тексті. У розробленій методиці аналізу перехідних дієслів у проекції на антропоцентричність тексту, ми виходили з ланцюжка переозначення персонажів як лінеарних послідовностей, що маркують антропоцентри конкретного тексту. Перехідні дієслова розглядалися в реченнях через їх лівостороннє оточення (агенс дії) і правостороннє оточення (зміщення агенса дії в позицію патієнса дії). Подібний аналіз мав на меті виявити особливості переміщення перехідних дієслів у ту або іншу частину тексту, залежно від особи, яка висувається на перший план позначення та входить до антропоцентра.

У текстах періодичного друку перехідні дієслова включаються в антропоцентричність через заголовок як перший знак тексту, антропоцентр, спільний для всього тексту, та протиставлені один одному антропоцентри. Концентрація перехідних дієслів є сигналом виділення головного антропоцентру. У наведеному нижче уривку, у якому згадуються обидва претенденти на пост американського президента, чорним кольором виділений антропоцентр «Obama», курсивом – антропоцентр «його опонент», а підкресленою лінією – перехідні дієслова.

***Obama*** *<…> defeated Republican John McCain to become* ***the first African-American*** *destined to sit in the Oval Office, America's 44th president.* ***He*** *was the first Democrat to receive more than 50 percent of the popular vote since Jimmy Carter in 1976. <…>* ***Obama*** *told a victory rally of 125,000 people jammed into Chicago's Grant Park.* ***Obama*** *scored an Electoral College landslide that redrew America's political map.* ***He*** *won states that reliably voted Republican in presidential elections <…> which hadn't supported* ***the Democratic candidate*** *in 44 years. <…>* (Online news, 4.11.08)

У наведеному прикладі зсув активної ролі обох учасників дії відбувається завдяки перерозподілу пасивних ролей GOAL, CIRCUMSTANCE, PHENOMENON. Всі вживання перехідних дієслів можна одночасно віднести до кожного претендента – тому, хто завдав поразки *(defeat, become, receive, tell, score, redraw, won, deem)* і тому, кому завдано поразку (ті ж самі дієслова, оскільки переможений претендент у президенти також за традицією звертається до людей). Перехідні дієслова концентруються довкола президентських виборів (завдати поразки, стати президентом, отримати голоси і тому подібне).

Водночас антропоцентр «Obama» скрізь займає позицію агенса дії, тоді як переможена сторона в першому реченні є патієнсом дії. Текст будується за допомогою зіставлення (демократичний кандидат отримав перемогу навіть у тих штатах, які традиційно віддавали перемогу республіканському претендентові). Завдяки концентрації перехідних дієслів немає необхідності постійно вводити переозначення, що вказують на переможену сторону. Навпаки, перехідні дієслова є

сигналом перетину антропоцентрів, оскільки обидві особи боролися за пост президента і, отже, їх дії були спрямовані на досягнення цієї мети – перемогти, набрати голоси, завоювати якомога більше прибічників. Обидва кандидати представляють електорат, який виконував свою роль, метою якої GOAL було успішне просування свого кандидата PHENOMENON в обставинах виборчої гонки CIRCUMSTANCE. Пасивним реципієнтом RECIPIENT зробленого вибору виступає агенс дії ACTOR новообраний американський президент.

Як ми бачимо, у формуванні антропоцентра АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРЕЗИДЕНТ активну роль виконує переможець ACTOR, який розділяє з переможеним контекст із загальними пасивними ролями GOAL, CIRCUMSTANCE, PHENOMENON. Без підтримки виборців висунення переможця ACTOR було б неможливим. Продемонструємо як відбувається формування антропоцентра (функція вказана разом з перехідним дієсловом, що вживається в тексті):

*ACTOR defeated Potential ACTOR to become ACTOR/ GOAL/ CIrCUMSTANCE/ PHENOMENON <…> receive CIRCUMSTANCE told RECIPIENT scored GOAL/ PHENOMENON/ CIRCUMSTANCE won GOAL/ PHENOMENON/ CIRCUMSTANCE supported ACTOR*. У наведеному русі перехідних дієслів ланцюжок починається і закінчується активною роллю ACTOR, дії якого були спрямовані на ті ж три пасивні ролі, що забезпечують президенство, які також входять у сферу інтересів RECIPIENT, виборців, що підтримують ACTOR. Водночас антропоцентр ACTOR постійно будується завдяки порівнянню з антропоцентром Potential ACTOR, оскільки обидві дійові особи активно впливали на пасивні ролі, на які вказують перехідні дієслова. Таким чином, у текстах періодичного друку зіставлення активних і пасивних ролей, що входять у сферу дії антропоцентра, здійснюється чітко. Позиція ACTOR виводить антропоцентр у центр описаних фактів PHENOMENON.

У текстах періодичного друку можна виділити ряд засобів виділення антропоцентрів за допомогою акумуляції перехідних дієслів при провідному антропоцентрі. Нижче наводиться текст, у якому активну роль агенса дії ACTOR виконує перше позначення антропоцентра *Democrats*. Реципієнтом активної ролі ACTOR виступають республіканці, у яких GOAL відбираються місця на користь ACTOR в обставинах CIRCUMSTANCE економічного спаду, який вплинув на вибір американців на користь ACTOR. У результаті перерозподілу місць у коридорах влади PHENOMENON демократи ACTOR зможуть активно впливати на вирішення проблем американського життя, що викликали перерозподіл ролей на користь демократів ACTOR, які у певних умовах GOAL/CIRCUMSTANCE/PHENOMENON зможуть активно проводити необхідні реформи.

***Democrats*** *expanded their majority in both houses of Congress. In the Senate,* ***Democrats*** *ousted Republicans <…> and captured* ***seats*** *held by retiring GOP senators in Virginia, New Mexico and Colorado. Still, the GOP blocked a complete rout, holding the Kentucky seat of Senate Minority Leader Mitch McConnell and a Mississippi seat once held by Trent Lott – two top Democratic targets. In the House, with fewer than a dozen races still undecided,* ***Democrats*** *captured Republican-held seats <…>. When* ***Obama*** *and running mate Joe Biden take their oath of office on Jan. 20,* ***Democrats*** *will control both the White House and Congress for the first time since 1994. <…> has erased trillions of dollars of savings for Americans. Six in 10 voters picked the economy as the most important issue facing the nation in an Associated Press exit poll<…>.* ***Obama*** *has promised to cut taxes for most Americans, get the United States out of Iraq and expand health care, including mandatory coverage for children* (Online, 4.11.08).

У даному тексті об‘єкт PHENOMENON виділяється повтором перехідного дієслова *capture (Democrats captured seats, Democrats captured Republican-held seats)*. Цікаво підкреслити, що у наведеному уривку вжито 14 перехідних дієслів *(expand,*

*oust, capture, block, hold, capture, take, control, erase, pick, cut, get, expand, include)*, які виступають у ролі контекстуальних синонімів (отримати місця – означає розширити діяльність, отримати контроль, зробити можливим здійснення поставлених цілей, зменшити роль республіканців у політичному житті). Лише двічі позначення антропоцентра «республіканці» з'являється перед перехідним дієсловом. Автор тексту свідомо зміщує цей антропоцентр у зону пасивних ролей, у постпозицію до перехідного дієслова. При цьому виділення агенса дії ACTOR при перехідному дієслові відбувається шляхом повтору позначень *Democrats/Obama*.

З іншого боку, акумуляція перехідних дієслів може відбуватися при антропоцентрі *Democrats*, що залишається невідомим, але спрямованим на певні дії відносно іншого антропоцентру *Republicans* (RECIPIENT): *A pair of roadside bombs exploded in quick succession <…> killing three people and wounding fourteen others <…> One blast hit a truck delivering newspapers on Palestine Street <…>, while the second bomb struck a line of newspaper vendors waiting nearby to collect the papers to supply neighborhood newstands* (Yahoo!news, 11.11.08).

Невідомий агент дії ACTOR завдав ушкоджень людям, котрі постраждали від вибухів *(hit, struck)*. Активний діяч називається через результат своєї діяльності – виготовлену бомбу, яка спричинила до убивства і поранень людей. У наведеній послідовності речень вживається сім перехідних дієслів, що вказують на постраждалих (RECIPIENT), обставини (CIRCUMSTANCE), мету (GOAL), феномен (PHENOMENON), пов'язаний із терористичними актами.

Автор повідомлення використовує різні перехідні дієслова, включаючи залежний компонент, непредикативну форму перехідного дієслова: *exploded <…> killing/ wounding, waiting <…> to collect<…> to supply* . У першому випадку перший компонент виражений перехідним дієсловом із залежними компонентами, представленими непредикативною формою перехідного дієслова; у другому випадку всі компоненти виражені перехідними дієсловами (перший компонент – перехідне дієслово, наступний – непредикативна форма другого перехідного дієслова).

Під час проведеного дослідження було визначено ряд способів, які забезпечують активний та пасивний розподіл ролей у антропоцентрах, наявних у тексті. Перехідні дієслова сприяють виділенню антропоцентра, якому відводиться провідна роль (лівостороннє оточення перехідного дієслова) і антропоцентра, включеного до складу цього антропоцентра, але виконуючого пасивну роль, або антропоцентра, який виконує подібні функції порівняно з провідним антропоцентром, проте виступаючим в опозиції щодо нього. У текстах засобів масової інформації прослідковується тенденція до акумуляції перехідних дієслів при одному антропоцентрі, що слугує засобом мовної економії. Перехідні дієслова можуть вживатися у кореневому повторі в умовах конверсії (конверсія однокореневого іменника у перехідне дієслово, або навпаки). Характерна тенденція до накопичення однорідних перехідних дієслів при одному антропоцентрі.

Концентрація різних перехідних дієслів у забезпеченні єдності антропоцентра є істотною рисою сучасних текстів засобів масової інформації. В інформаційному просторі, де читач відбирає інформацію за персоналіями, які його цікавлять, особами чи групі осіб, перехідне дієслово є важливим засобом виділення активної ролі особи чи групи осіб, котрі формують антропоцентр. Наші спостереження показали, що в анонсі інформаційних текстів висока вірогідність вживання перехідного дієслова. Такий анонсуючий заголовок змістовний, оскільки акцентує увагу на антропоцентрі і його дії одночасно. Другою характерною рисою є передача дій, описаних у статті, перехідними дієсловами, які концентруються навколо заявленого антропоцентра. У результаті такої концентрації перехідні дієслова включаються у текст у складі

речення, де на перехідне дієслово в особовій формі нанизується одне чи декілька перехідних дієслів у безособовій формі.

***Література***

*Арутюнова Н.Д.* Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факты. – М.: Наука, 1988. – 341 с. *Ноздрина Л.А.* Взаимодействие грамматических категорий в художественном тексте (на материале немецкого языка): Автореф. дис…канд. филол. наук: 10.02.04. - М., 1997. – 47 с. *Селиванова Е.А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: ЦУЛ «Фитосоциоцентр», 2002. – 336 с. *Тураева З.Я.* Лингвистика текста: (Текст: структура и семантика). - М. : Просвещение, 1986. – 208 с.

**ШЕВЦІВ Р.Б.**
*(Дрогобицький держ. ун-т ім. І. Франка)*

## ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ У ВИЗНАЧЕННІ ТЕРМІНА “ФАХОВА МОВА”

Дослідники говорять про зародження елементів фахових мов ще у дохристиянський період [Гринев-Гриневич, Сорокина, Скопюк 2008]. Однак наукові дискусії навколо фахових мов почалися саме в німецькомовних країнах з кінця 20-х років ХХ ст. під впливом Празького лінгвістичного гуртка і особливої інтенсивності вони набувають з 50-х років. Мабуть не буде перебільшенням говорити, що перший симпозіум з фахових мов, котрий відбувся у німецькому Мангаймі в 1971 році, дав серйозний організаційний поштовх до регулярних досліджень та активних дискусій на предмет фахових мов. Наукові симпозіуми, конференції з наступними опублікуваннями матеріалів, фахові журнали на кшталт “Fachsprache”, монографії та дисертації є, безперечно, вагомий доробок на терези фахових мов. Однак, як не парадоксально це звучить, до нині немає єдності стосовно точної дефініції терміна “фахова мова”. Тому в даній роботі ми акцентуємо свої зусилля саме на цій проблемі.

Залежно від критеріїв визначення терміна “фахова мова”, в лінгвістичній літературі знаходимо різні дефініції. Моен та Пелька (*Möhn* та *Pelka*) вдаються до “екстралінгвістичних (соціологічних), пов′язаних на мовну систему та зорієнтованих на застосування мови” [Möhn, Pelka 1984, с. 25] характеристик, оскільки, на їхню думку, тільки таким чином “можна вийти на узагальнене поняття фахових мов як варіантів мови, яке відповідатиме різним, регіонально, ситуативно і функціонально обумовленим формам прояву” [Möhn, Pelka 1984, с. 26.]. Отож, вони комбінують рівень користувачів фаховими мовами з рівнем типових для фахових мов мовних засобів та рівнем відмежування фахових мов від інших підмов. Після більш-менш розлогих тлумачень цих трьох сфер автори пропонують своє визначення, яке враховує всі важливі аспекти дослідження фахових мов (соціологічний, порівняльний, лінгвістичний): “Під фаховою мовою ми сьогодні розуміємо варіант національної літературної мови, який служить пізнанню та понятійному визначенню специфічних для фаху предметів а також порозумінню стосовно них, а тим самим, задоволенню специфічних комунікативних потреб у межах фаху. Фахова мова покликана обслуговувати першочергово фахівців, однак і інші зацікавлені особи можуть нею користуватися. […] Для фахових мов характерний певний асортимент, застосування, та частотність мовних засобів, зокрема, на системних рівнях ‘морфологія’, ‘лексика’, ‘синтаксис’ і ‘текст’” [Möhn, Pelka 1984, с. 26-27.].

Для Льотара Гоффманна (*Lothar Hoffmann*) найважливішим у дослідженні фахових мов є “стосунки фахових мов до національної літературної мови” [Hoffmann 1987, с. 48-53], про що він детально говорить у своїх працях. Дослідник намагається